

Základní kriminologické směry a školy

Kriminální vědy, 3. semestr

Základní „zjednodušená“ periodizace vývoje

1. **Klasická škola** – 2. polovina 18. století

2. **Pozitivistická kriminologie** – konec 19. a počátek 20. století

3. **Novodobá kriminologie** – 2. polovina 20. století

- uvedené dělení hlavních kriminologických směrů však není dogmatem
- kriminologie má jako vědní disciplína empirickou povahu, je multidisciplinární, proměnlivá a poměrně značně diversifikovaná

Klasická škola

- až ve 2. polovině 18. století se objevuje snaha zabývat se kriminalitou z širšího pohledu
- francouzští encyklopedisté
- vychází ze dvou základních myšlenek osvícenství:
 - Stabilita společnosti není dána Bohem, ale souhlasem všech členů s dohodnutými normami a pravidly (společenská smlouva).
 - Myšlenka svobodné vůle – člověk se sám za sebe rozhoduje, jak se bude chovat a to i v případech zločinu. Za své chování tak každý nese plnou zodpovědnost.
- nejednalo se ještě o vědu v pravém slova smyslu (spíše reformy TP)
- přínos byl však nezpochybnitelný – základy kriminologie jako vědní disciplíny

Představitelé klasické školy

- Cesare Beccarii (1738 - 1794)
 - „*O zločinu a trestu*“ (viz další snímek)
- Jeremy Bentham (1748-1832)
 - jeden z hlavních představitelů klasické školy
 - zločin se nesmí vyplácet – újma z trestu musí převážit užitek ze zločinu
 - zdůrazňoval také význam prevence
- Julien de La Mettrieu (1700-1751)
 - vyslovil názor, že v některých případech může být zločinné jednání podmíněno nemocí
- Franz Gall (1756 – 1828)
 - považovaný za zakladatele frenologie

Beccariovy postuláty (O zločinu a trestu)

1. zákaz svévole policie
2. striktní dodržování zákonů soudy
3. rychlost trestního řízení (čím dříve po spáchání trestného činu následuje trest, tím je spravedlivější a užitečnější)
4. zajištění dostatečné doby pro obhajobu
5. veřejnost soudního přelíčení (zrušení tajných žalob)
6. presumpce nevinu u neusvědčeného pachatele
7. nahrazení dosavadního smyslu trestu jako odplaty a zastrašení veřejnosti (generální prevence) novým účelem zaměřeným na odstrašení a nápravu pachatele (speciální prevence)
8. zrušení útrpných trestů (úlohou trestu není týrat bytost obdařenou vnímáním)
9. nahradit trest smrti doživotním vězením
10. upřednostnění prevence kriminality (je lepší zločinu předcházet než jej trestat)

Klasická škola - shrnutí

- vychází z premisy, že člověk se vyznačuje zejména tím, že je obdařen inteligencí a rozumem
- inteligence a rozum podmiňují jeho individuální i sociální chování
- vůle člověka je tedy svobodná a sám je strůjcem svého osudu
- zločin se pak nesmí vyplácet – rizika s ním spojená musí být vyšší než profit z něj plynoucí
- lze tedy předpokládat, že se jedinec spíše rozhodne chovat se sociálně konformně než porušovat trestní zákony

Pozitivistická škola

- období, kdy docházelo k masivnímu rozvoji vědy, techniky
- i nový filozofický směr – pozitivismus
- orientace na pachatele trestných činů
- příčiny kriminálního chování hledány v proměnných, které se podílejí na utváření osobnosti pachatele
- rozlišují se následující směry: biologický, psychologický, sociologický a multifaktorový

Biologický směr

- exaktní metody založené na pečlivém pozorování, měření a vážení
- **Cesare Lombroso** – „otec moderní kriminologie“, vězeňský lékař
 - publikace o tzv. rozeném zločinci
 - delikventi jsou podle něj jsou jakousi odrůdou lidského druhu, charakteristickým degenerativním návratem na primitivnější úroveň
 - zločinnost se dědí
 - krom tzv. typu rozeného zločince uznával také příležitostné zločince, zločince „z vášně“, kriminální epileptiky a morálně patologické devianty

Psychologický směr

- poslední čtvrtina 19. století
- začala se testovat inteligence kriminální populace
- první studie ukázaly velký výskyt rozumově zaostalých jedinců, z čehož vznikl mylný závěr ztotožňující delikventa s oligofrenem (slabomyslný, mentálně retardovaný jedinec)
- psychoanalytické teorie – vycházely z koncepce osobnosti pachatele jako jedince výrazně společensky nepřizpůsobivého, který si trestným činem podvědomě odreagovává svůj neurotický konflikt
- sociálně psychologické teorie – protispolečenské jednání je podle nich naučené v určitých sociálních podmínkách a má-li být trvalé, musí být posilováno a upevňováno, pokud je protispolečenské jednání trestáno a současně jsou nabídnuty formy sociálně schvalovaného jednání, může docházet k žádoucím změnám prosociálním směrem

Sociologický směr

- vysvětluje kriminalitu jako společenský fenomén
- vychází z předpokladu o významném vlivu sociálního prostředí, ve kterém jedinec žije
- zaměření na mechanismy socializace, včetně zkoumání způsobů, jakými tento proces probíhal a analýzy skutečností, které jeho normální průběh významněji ohrozily nebo narušily
- např. zkoumání vlivu nejbližšího sociálního okolí (rodičů, pěstounů, vychovatelů), příslušné sociální vrstvy, které během života jedince utvářely jeho hodnotové systémy
- velká variabilita různých teorií (teorie anomie, teorie odchylného chování, teorie diferenciovaného styku, teorie diferenciované identifikace apod.)

Sociologický směr – Chicagská škola

- ve 20. a 30. letech 20. století se zabývala:
- kriminogenními důsledky 1. světové války, negativními vlivy překotné urbanizace a industrializace i masové migrace z Evropy
- výzkumy prokázaly především existenci různorodých sociálně-ekonomických oblastí v jednom velkoměstě (Chicago), v nichž bylo i kriminální chování vnímáno jinak a jeho výskyt je v některých částech města častější než v jiných
- studie zaměřené na geografické rozložení kriminality
- poprvé formulovány teze o kulturním konfliktu

Multifaktorový směr

- používáno více působících činitelů různého druhu a původu →
- nevychází se pouze z jedné ani z kombinace více teorií, ale provádí se empirický srovnávací výzkum zpravidla několika metodami na souborech delikventních i nedelikventních jedinců, aby byly mezi nimi zjištěny významné rozdíly a odvozeny charakteristické znaky delikventů
- v rámci dlouhodobých výzkumů je zjišťována např. míra úspěšnosti společenské adaptace a reintegrace dříve uvězněných pachatelů a to i řadu let po propuštění

Pozitivistická škola - shrnutí

- nespíjí „okouzlení rozumem“ jako tomu bylo u školy klasické
- zastává skeptičtější tezi: lidské chování je podmíněno fyzickými, psychickými a sociálními faktory, které nejsou pod kontrolou lidského jedince
- úkolem kriminologie je tyto faktory zjišťovat a empiricky zkoumat, aby bylo možné účinným způsobem pachatele přimět k tomu, aby se v budoucnu zdržel páchaní dalších zločinů a začal se chovat řádně
- **klasická škola** tedy zaměřuje svoji hlavní pozornost na minulost, zločin a vinu, tak **pozitivistická škola** se soustřeďuje na osobu pachatele a jeho nebezpečnost v budoucnu
- důsledky v oblasti trestní politiky: **klasická škola** – ochrana právního státu, **pozitivistická škola** – terapeutické působení na pachatele s cílem změnit jeho pro společnost nebezpečné chování

Moderní kriminologie

- procesy probíhající v rámci formální sociální kontroly uskutečňované prostřednictvím oficiálních institucí trestní justice (zejména policií a trestním soudnictvím)
- kritické analýzy odhalující stigmatizující vedlejší účinky formálních zásahů a etiketizaci delikventů ze sociálně slabších vrstev (tzv. kritická neboli radikální kriminologie – labeling approach)
- výzkumy zaměřené na oběť zločinu a procesy její viktimizace, včetně vztahu pachatel – oběť – komunita a míra jejich zodpovědnosti za trestný čin (viktimologie, restorativní justice)
- neformální sociální kontrola kriminality a zapojování komunit, ze kterých pochází pachatel, oběť, případně další trestným činem dotčené osoby a instituce, do prevence kriminality (preventivní a restorativní přístupy)
- výzkumy veřejného mínění o kriminalitě a její kontrole
- výzkumy účinnosti aplikované sankční politiky, tzn. jak tradičních, tak alternativních trestních sankcí a postupů, včetně odklonu od standardního trestního procesu
- výzkumy latentní kriminality (anonymní dotazníková šetření)

Porovnání základních směrů kriminologického uvažování

	Klasická a neoklasická kriminologie	Pozitivistická kriminologie
Hlavní předmět zájmu	Trestný čin	Pachatel
Pojetí pachatele	Svobodná vůle Racionální, kalkulující Normální	Předurčený ke zločinu Hnán biologickými, psychologickými a jinými vlivy Patologický
Reakce na zločin	Tresty přiměřené skutku	Léčení a převýchova, které stavějí na individuálních charakteristikách